

Uloga dramskih postupaka u učenju i poučavanju stranog jezika u ranoj dobi

Žuljević, Gabriela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:865416>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Gabriela Žuljević

Uloga dramskih postupaka u učenju i poučavanju stranog jezika u ranoj
dobi

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Uloga dramskih postupaka u učenju i poučavanju stranog jezika u ranoj
dobi

ZAVRŠNI RAD

Predmet: Engleski jezik u predškolskom odgoju

Mentor: doc. dr. sc. Morana Drakulić

Student: Gabriela Žuljević

Matični broj (JMBAG): 0299013379

U Rijeci,
lipanj, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentoricom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštovala odredbe Etičkoga kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

Gabriela Žužević

ZAHVALA

Zahvalila bih se svojoj obitelji.

Mami i tati na riječima ohrabrenja

i na enormnoj podršci da ne odustanem.

Bratu koji me, iako tisućama kilometara udaljen,

bodri da budem uporna i da ostvarim svoje snove.

*Svojoj boljoj polovici zahvaljujem što me potiče da
izrastem u osobu i odgajateljicu koja želim biti*

I što je uvijek uz mene da me vrati na pravi put.

Nakraju, hvala mojoj mentorici Morani Drakulić,

Na pruženom strpljenju i uloženom trudu.

SAŽETAK

Rad govori o ulozi dramskih postupaka u učenju i poučavanju stranog jezika u ranoj dobi. U uvodnim poglavljima rad opisuje dijete u središtu procesa učenja odnosno kao aktivnog sudionika u stvaranju svog znanja, metode kojima se odgajatelj može koristiti kako bi dijete zainteresirao i potaknuo na istraživanje različitih sadržaja i aktivnosti te zaključno s time koji su to prednosti i nedostaci u usvajanju stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi u odnosu na odraslu dob putem čega će se ustanoviti da je najbitnije pružiti mogućnost kvalitetnog učenja bez obzira na dob. Uvodnim spominjanjem metoda kojima se odgajatelj koristi, naglasak će u daljnjem tekstu biti na ulozi drame, dramskih postupaka i tehnika u okviru učenja stranog jezika. Naglasit će se kako drama može potaknuti razvoj različitih vještine i kompetencije u cjelokupnom razvoju djeteta te kako metodički primjereno djeci predstaviti dramu tj. njen sadržaj, likove, temu.

Ključne riječi: drama, dramski postupci, učenje, poučavanje, strani jezik, rana dob

SUMMARY

This paper discusses the role of dramatic procedures in learning and teaching a foreign language at an early age. In the introductory chapter, the paper describes a child at the center of the learning process or as an active participant in creating their knowledge, methods that the educator can use to interest and encourage the child to explore different content and activities, concluding with advantages and disadvantages in foreign language acquisition in early and preschool age in relation to adulthood, through which it will be established that the most important thing is to provide the possibility of quality learning regardless of age. Through methods used by the educator that were mentioned in the introductory, the further emphasis will be on the role of drama, dramatic procedures and techniques in foreign language learning. It will be emphasized how drama can encourage the development of different skills and competencies in the overall development of the child and how methodically appropriate to present children drama i.e., its content, characters, theme.

Keywords: drama, dramatic procedures, learning, teaching, foreign language, early age

Sadržaj

1. UVOD	1
2. UČENJE I POUČAVANJE STRANOG JEZIKA U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI	3
2.1 Dijete u procesu aktivnog učenja.....	3
2.2 Metode poučavanja stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi.....	4
2.2.1 Total Physical Response.....	5
2.2.2 Drama	6
2.2.3 Situacijsko učenje.....	6
2.3 Prednosti u usvajanju stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi.....	8
2.4 Važnost poznavanja stranog jezika.....	10
3. DRAMA I DRAMSKI POSTUPCI	11
3.1 Obilježja drame.....	11
3.2 Vrste drame.....	13
3.3 Dramski postupci	14
3.4 Dramske tehnike	14
3.5 Izazovi i poteškoće pri implementaciji dramskih tehnika	16
3.6 Pozitivni učinci uporabe drame i dramskih postupaka i tehnika	16
4. DRAMA I DRAMSKI POSTUPCI U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU	19
4.1 Dramski postupci integrirani u radu s djecom rane i predškolske dobi.....	19
4.2 Uloga dramskih postupaka.....	21
4.2.1 Razvoj socijalnih kompetencija	21
4.2.2 Osobni i emocionalni razvoj	22
4.2.3 Kreativnost	22
4.2.4 Humor.....	22
4.2.5 Povjerenje.....	23
4.2.6 Komunikacijske vještine	23
5. DRAMA U SKLOPU POČETNOG UČENJA STRANOG JEZIKA	24
5.1 Istraživanje priče.....	25
5.2 Oživljavanje priče	26
6. ULOGA ODGAJATELJA U DRAMSKIM AKTIVNOSTIMA.....	28
7. ZAKLJUČAK	30
8. LITERATURA.....	31

1. UVOD

Drama je, u širem značenju te riječi, naziv za skupinu književnih djela odnosno književnog roda. Drama, u užem smislu te riječi, označava književno-dramsku vrstu unutar te dramske književnosti. Dramu se u ovom radu razmatra u sklopu učenja i poučavanja stranog jezika kod djece rane dobi.

Učenje i poučavanje stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi vrlo je izazovan, ali i zanimljiv proces za odgajatelje i za djecu. U tom procesu odgajatelj i djeca zajednički uče na način da prilagođavaju potrebe jedni drugima ukoliko je to potrebno tj. da su fleksibilni, da vrše interakciju na različite načine kako bi odgajatelj mogao prikupiti informacije i na temelju njih ponuditi zanimljiv sadržaj o kojem će djeca učiti. Iako je učenje kod djece vrlo složen proces, on je za djecu i zanimljiv jer sudjeluju zajedno i sukonstruiraju aktivno. Poznato je da upravo aktivno učenje potiče razvoj određenih sposobnosti djeteta poput: razvoj samostalnosti, samoorganizacije, samoupravljanja, kreativnosti i na kraju uspješnosti.

Danas je već poznato kolika je potreba za poznavanjem stranih jezika te koliko to poznavanje stranih jezika omogućava uspješniju i kvalitetniju komunikaciju. Strani jezik djeteta može učiti na različite načine i uz pomoć različitih materijala i poticaja. Jedan od načina učenja stranog jezika jest putem dramske umjetnosti koja ima svoja obilježja, vrste, dramske postupke, dramske tehnike. Kako bi se poučavanje stranog jezika moglo provoditi i putem dramskim postupaka i tehnika, potrebno je stvoriti pozitivne stavove prema drami kao umjetnosti. Osim stvaranja pozitivnih stavova prema drami, odgajatelj ima i druge važne uloge. U odgojno-obrazovnom radu odgajatelj prvo mora štititi i paziti djeteta te istovremeno na adekvatan način zadovoljiti njegove potrebe. Zbog toga je bitno da djetetu omogući sve načine na koje se djeca mogu izraziti.

Odgajatelj uvođenjem drame u rad primarno unosi novinu u dječje živote, stvara im izazovne situacije i događaje i potiče ih da u svim aktivnostima vezanih za dramu, aktivno sudjeluju i budu kreativni. I odgajateljeva uloga, kao i uloga djeteta, jest da da bude aktivni sudionik procesa što znači da treba pratiti djeteta i njegove interese, nuditi mu materijale i sadržaje kojima će potaknuti njegov razvoj te u konačnici pratiti djetetov

cjelokupni razvoj. Najbitnije je od svega da se djetetu omogući situacijsko učenje, najprirodniji način učenja, u kojem ono uči za životne situacije, povezuje i uči u različitim društvenim kontekstima, uči iskustveno, u suradnji sa svojom okolinom. Situacijsko učenje primarno se događa u odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj dijete provodi većinu svojega vremena. Svaki dan susreće se sa izazovima koji ga uče prihvatljivim ponašanjima u društvu, prepoznavanju i činjenju dobrih djela, prosocijalnom ponašanju, regulaciji emocija. Takve izazove može rješavati samostalno, ali i u suradnji sa svojom okolinom.

Okolina, djetetu pristupačni načini učenja, materijali, sadržaji te različite metode i tehnike kojima se odgajatelj koristi u radu, ključni su za usvajanje stranog jezika u ranoj dobi, a u ovom radu naglasak će biti na korištenju drame i dramskih postupaka.

2. UČENJE I POUČAVANJE STRANOG JEZIKA U RANOJ I PREDŠKOLSKOJ DOBI

Učenje i poučavanje stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi vrlo je izazovan, ali i zanimljiv proces za odgajatelje i za djecu. U tom procesu odgajatelj i djeca zajednički uče na način da prilagođavaju potrebe jedni drugima ukoliko je to potrebno tj. da su fleksibilni, da vrše interakciju na različite načine kako bi odgajatelj mogao prikupiti informacije i na temelju njih ponuditi zanimljiv sadržaj o kojem će djeca učiti. Izazov je u tome što su sva djeca različita, imaju različite stilove učenja i primjenjuju različite strategije učenja koje odgajatelj dobro mora poznavati. No, ono što u tom procesu pomaže jest to da su djeca aktivni stvaratelji i sukonstruktori svoga znanja te da imaju veliku intrinzičnu motivaciju za učenjem i spoznavanjem svijeta oko sebe.

2.1 Dijete u procesu aktivnog učenja

Što je to učenje? Učenje je zapravo vrlo teško definirati upravo zato što obuhvaća procese usvajanja različitih znanja, vještina, sposobnosti i informacija. Radonjić (1992, prema Komlenić, 2011: 8-9) definira učenje kroz mnoge definicije, npr. kao *"svjesnu, namjernu, cilju usmjerenu aktivnost, čiji je cilj sticanje znanja i vještina i koja je vezana za namjerno ponavljanje"* ili kao *"relativno trajnu i progresivnu¹ promjenu ponašanja individue koja je rezultat prethodne aktivnosti (iskustva, vježbanja, prakse)"*. Ističe se dakle da je učenje veoma složen proces u kojem dijete želi sudjelovati i sudjeluje aktivno kroz iskustva i praksu (učenje kroz iskustveno učenje, učenje igrom, učenje istraživanjem, projektnim učenjem, učenjem rješavanja problema), odnosno ističe se da se kroz različite načine učenja i vježbanja (iskustveno, integrirano, suradničko i cjelovito učenje) kod djeteta mogu razviti nova znanja i vještine koje su mu potrebne za život. Za aktivno učenje smatra se da potiče dijete na razvoj samostalnosti, samoorganizacije, samoupravljanja, kreativnosti i na kraju uspješnosti pri čemu je dijete intrinzično motivirano za svoj rast i razvoj.

¹ Ono što napreduje veoma brzo, razvija se, kreće se naprijed

Kao što Valjan Vukić (2012) navodi, dijete se u Reggio koncepciji shvaća kao osoba koja zna i može aktivno surađivati kako bi konstruirala svoje znanje pri čemu dijete otkriva novine oko sebe, stječe iskustva, ima aktivan odnos prema svojoj okolini tj. vrši interakciju sa svojim okruženjem, predmetima i materijalima, ljudima i idejama.

2.2 Metode poučavanja stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi

Učenje je dakle prirodan proces u kojemu dijete zajedno sa okolinom sukonstruira svoja znanja. Ono što je ključno jest to da je jednako važna uloga djeteta i uloga okoline u kojoj se dijete nalazi i uči. U kontekstu učenja i poučavanja stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi vrlo je bitno stvoriti poticajno i kvalitetno okruženje za dijete u kojem ono može učiti na potpuno prirodan način. Silić (2007a:68) u svojem radu ističe kako se strani jezik, kao i materinji, može naučiti *"komunicirajući u funkciji sporazumijevanja u svakodnevnim životnim situacijama"*. Dakle, svakodnevne situacije u kojima se dijete nalazi, u obiteljskom kontekstu i kontekstu ustanove ranog i predškolskog odgoja, pogodne su prilike za komunikaciju na materinjem jeziku, ali jednako tako i za komunikaciju na stranom jeziku što uvelike ovisi o odgajatelju tj. o tome kako će djecu prema tome usmjeriti. Kao što je i Malaguzzi (1998, prema Edwards, Gandini i Forman, 1998) isticao kroz povijest, dijete govori sto jezika, ima sto ruku, sto misli, sluša na sto načina, dijete se sastoji iz sto. Upravo zato potrebno je djetetu ponuditi različite načine, poticaje, situacije, materijale kako bi nam uspјelo pokazati svoju prirodu učenja i time dokazati da je sposobno stvoriti vlastito znanje. Omjer uloge poticajnog okruženja i djeteta, ovdje je veoma vidljiv. Bez stvorenog poticajnog okruženja, kojeg mogu stvoriti i roditelji i odgajatelji i druge važne osobe u djetetovom životu, dijete ne može ostvariti najveći potencijal u svojem razvoju. A bez djeteta, njegovih primarnih interesa, sposobnosti i mogućnosti koje se kod njega očituju u svakidašnjim situacijama, ne mogu se ponuditi primjereni poticaji koji će potaknuti njegov razvoj.

Kada govorimo o ulozi djeteta u učenju stranog jezika, vrlo je važno da je dijete pokretač svoje vlastite igre (eng. child-initiated play). U tome mu uvelike pomaže poticajno okruženje u kojem jezični centri nude prilike za pokretanje vlastite igre. Ti jezični centri sadrže materijale kojima djeca mogu svojevolumeno manipulirati, samostalno ili zajedno sa drugom djecom i koji su im zapravo razvojno prilagodljivi.

Na taj način djeca samostalno i vlastitom inicijativom odabiru mjesto igre i sadržaj igre u kojoj će doživjeti različita iskustva učenja, a prožeta su isto tako različitim temama i sadržajima. Dijete pokretanjem svoje igre ima priliku istražiti svoju okolinu (prostorno-materijalno okruženje, socijalno okruženje), događaje i situacije. Bruce (2011, prema Mourao 2014) ističe da je dijete pokretanjem vlastite igre odgovorno za proces učenja u kojem samostalno eksperimentira, isprobava različite načine rješavanja problema, radi pogreške te donosi odluke.

Bitno je naglasiti da jezični centri omogućuju djeci pristup stranom jeziku izvan lekcija učenja stranog jezika tj. to im omogućuje da integriraju strani jezik u svakodnevno okruženje. Zbog toga jezični centri obuhvaćaju resurse koji su povezani sa učenjem stranog jezika, a različiti su od potreba i karakteristika svake skupine djece. U kontekstu ranog učenja stranog jezika, jezični centri, uz određenu podršku odgajatelja, imaju veliku ulogu dijete uvesti u učenje stranog jezika te pojačati ili proširiti proces učenja. Podrška odgajatelja započinje vođenom aktivnosti odgajatelja (eng. adult-led play) u kojem su djeca izložena stranom jeziku kojeg uče i od njih se očekuje direktna i aktivna uključenost. U vođenoj aktivnosti igraju se ponuđenim materijalima koje je odgajatelj ponudio, a završetkom vođene aktivnosti djeca ulaze u samostalno pokrenutu igru u kojoj imaju priliku odlučiti što žele raditi s istim materijalima. Što više prilika za prelazak iz vođene aktivnosti u samostalnu igru odgajatelj ponudi djetetu, to će dijete više biti samopouzđano u jeziku kojeg želi naučiti (Mourao, 2014).

2.2.1 Total Physical Response

Total physical response (TPR) je metoda koju je izumio James Asher 1965. godine. Demir (2014, prema Cosar i Orhan, 2019) kaže da je to metoda kojoj je cilj učenje stranog jezika putem fizičke aktivnosti odnosno djeca razvijaju sposobnosti slušanja i vještine verbalne komunikacije na početnoj razini uz fizičko djelovanje. Prednost ove metode jest to da je vrlo pristupačna i uistinu jako privlačna djeci u radu jer aktivno sudjeluju u izvođenju, a osim toga pomaže djetetu da smanji level anksioznosti i stresa. Kada postoji anksioznost između procesa učenja i onoga što se treba učiti, učenje može biti uvelike otežano (Cosar i Orhan, 2019). Unatoč mnogim prednostima, primarno je naglasak na tome da bi učenje stranog jezika za djecu trebalo biti zabavno, nezaboravno i s puno manje stresa i ozbiljnosti s kojom se susreću odrasli. Uz pokret i fizičku aktivnost učenje za djecu ima značenje i mogu brže naučiti strani jezik. Razlog tome

jest što se djeca rane i predškolske dobi vole igrati i najbolje uče uz igru stoga im je potrebno omogućiti da uče na njima zabavan i jednostavan način., a to je moguće kroz fizičku aktivnost i pokret. Widodo (2005) ističe da je TPR metoda: lako pamtljiva jer pomaže djeci da vrlo lako prepoznaju i prisjećaju se naučenog, da je dobra za učenike koje vole pokret i koji su često fizički aktivni, da se može izvoditi sa manjim i većim brojem djece u skupini, da ne zahtjeva puno pripreme za izvođenje i prezentiranje sadržaja te da aktivira lijevu i desnu stranu mozga.

2.2.2 Drama

Drama je kreativna aktivnost koja uključuje pokret, jezik, maštu, emociju i socijalnu interakciju kako bi se dočarala i ispričala priča, situacija ili trenutak. Kroz dramu djeca proširuju i nadograđuju svoja postojeća znanja, razvijaju svoje komunikacijske vještine, socijalne vještine, sagledavaju različite perspektive, razmišljanja, osjećaje likova koje glume (Lo, 2001). No, isto tako drama je prirodan način dječjeg izražavanja kroz igru. U igri, simboličkoj, djeca glume različite situacije iz svog vlastitog života, situacije koje proživljavaju svaki dan sa svojom obitelji i prijateljima. Kroz te odglumljene situacije djeca stvaraju svoja shvaćanja i viđenja svijeta i razvijaju svoj kognitivni, socio-emocionalni, psihomotorički i govorno-jezični razvoj.

2.2.3 Situacijsko učenje

Situacijski pristup je najprirodniji način učenja kod djeteta u kojem ono uči za životne situacije, povezuje i uči u različitim društvenim kontekstima, uči iskustveno u suradnji sa svojom okolinom. Upravo zato djecu se potiče da, u svakidašnjim situacijama, u obiteljskom, institucijskom kontekstu te izvan tih konteksta, donose odluke, budu samostalni, prihvaćaju posljedice svojih djela i odluka i preuzimaju odgovornost za svoja djela kako bi to mogli i u različitim životnim situacijama na koje će naići kasnije.

U Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014:21) odgovornost je jedna od temeljnih vrijednosti za koju se navodi da *"Odgovorno ponašanje pretpostavlja smislen i savjestan odnos između osobne slobode i odgovornosti djeteta. Vrtić djeci treba omogućiti slobodu izbora aktivnosti, sadržaja, partnera za aktivnosti, prostora i načina oblikovanja aktivnosti te ih poticati da za svoje izbore uče preuzimati odgovornost. Djecu treba poticati i sustavno osposobljavati na samoprocjenu vlastitog djelovanja, mišljenja, učenja, komunikacije s drugima i sl., kao osnovne alatke razvoja odgovornosti."*

Situacijsko učenje primarno se događa u odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj dijete provodi većinu svojega vremena. Svaki dan susreće se sa izazovima koji ga uče prihvatljivim ponašanjima u društvu, prepoznavanju i činjenju dobrih djela, prosocijalnom ponašanju, regulaciji emocija. Takve izazove može rješavati samostalno, ali i u suradnji sa svojom okolinom u kojoj mogu biti djeca različita uzrasta.

Takve skupine u kojima borave djeca različita uzrasta od velike su važnosti upravo zato jer dolazi do iskustvenog učenja koje se temelji na razmjeni znanja između djece mlađeg i starijeg uzrasta. Takvo učenje je od velike važnosti jer potiče djecu da na svoju inicijativu organiziraju različite aktivnosti i steknu znanja i sposobnosti, uz određenu količinu podrške odgajatelja. U situacijskom učenju dijete razvija još jednu vrijednost, a to je znanje. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014:19) ističe da *"U vrtiću dijete stječe znanje aktivno, oslanjajući se na svoj urođeni istraživački i otkrivački potencijal. Ono se razvija u poticajnome socijalnom i fizičkom okruženju vrtića, u interakciji s materijalima i drugom djecom te uz neizravnu potporu odgojitelja."* Ovdje je naglasak na aktivnom učenju djeteta i ulozi poticajnog okruženja koji su istaknuti iznad u tekstu.

Situacijsko učenje jest pristup učenju u kojem se dijete upoznava sa stranim jezikom, stvara smisao i značenje procesa učenja stranog jezika te razumije kako se koristiti stranim jezikom u različitim situacijama, događajima, aktivnostima. Kako bi dijete kroz situacijsko učenje usvojilo strani jezik, potreban je prostor koji može djelovati na poticajan način i utjecati na rano učenje i usvajanje stranog jezika tj. prostor u kojem dijete može vršiti interakciju sa drugom djecom u skupini, ali i odraslima. Prostor djeci treba nuditi i nudi mnoge načine uspostavljanja socijalnih odnosa, ali i uspostavljanja veza među različitim materijalima i predmetima u njemu putem razgovora, komunikacije, igre ili drugih aktivnosti u danu, pri čemu je poznato da igra utječe na razvoj djeteta u cijelosti, a posebice na učenje stranog jezika (Silić, 2007).

Autorica Silić (2007b) također navodi kako je za učenje stranog jezika potrebno stvaranje ugodnog okruženja, dakle okruženje u kojem vlada opuštajuća, motivirajuća atmosfera koja će potaknuti dijete da na vlastitu inicijativu započinje komunikaciju na stranom jeziku. Trebaju postojati uvjeti koji će potaknuti dijete i razviti mu želju i potrebu za komunikacijom u okruženju koje mu je blisko i za njega prirodno. Zadaća

odgajatelja jest da stvori materijale kojima će dijete motivirati, da potiče govorno-jezični razvoj na stranom jeziku, da stvori dovoljno vremena za aktivnosti slušanja, govorenja, igranja na stranom jeziku pri čemu će i on sam poznavati i dobro vladati stranim jezikom i davati povratne informacije djetetu o razvitku i uspješnosti.

2.3 Prednosti u usvajanju stranog jezika u ranoj i predškolskoj dobi

Mnogi znanstvenici i stručnjaci danas govore da je rani početak učenja ključan kako bi dijete usvojilo razinu kompetencije izvornog govornika, posebice u intonaciji i izgovoru. Ovakvo stajalište rezultat je hipoteze kritičnog perioda autora Penfielda i Roberta (1959) prema kojoj je utvrđeno da je mozak u određenoj dobi zreo za stjecanje znanja i vještina. U skladu s Penfieldom i Robertsom, Lightbown i Spada (2013) također navode hipotezu kritičnog perioda kao *"hipotezu u kojoj su ljudi genetički programirani za stjecanje određenih znanja i vještina u određenim trenucima u životu"*. Hipoteza kritičnog perioda tvrdi da je usvajanje jezika biološki povezano s dobi. No, s vremenom se počela javljati i hipoteza osjetljivog perioda koja smatra da je jezik moguće usvojiti nakon kritičnog perioda, no ne s tolikom lakoćom, što je hipoteza kritičnog perioda smatrala nemogućim. Lamandella (2006) opisuje da je u osjetljivom periodu djetetov mozak vrlo osjetljiv na podražaje, a ti podražaji omogućuju mu usvajanje znanja. Unošenjem pojma osjetljivog perioda danas se odbacio pojam kritičnog perioda.

Mnogo ljudi danas okreće se učenju stranog jezika upravo zbog velike povezanosti cijelog svijeta. Tako učenjem, poznavanjem minimalno jednog stranog jezika odrasli ili djeca postaju bilingvisti. Prema Websterovom rječniku (1961, prema Hamers i Blanc, 2000) bilingvizam se definira kao *"konstantna usmena uporaba dvaju jezika"*. Učenjem stranog jezika djetetu se otvara put ka višejezičnosti i poznavanju različitih kultura. To samo po sebi nosi vrijednost upravo zato jer se dijete razvija kao individua, odnosno razvija svoje stavove prema različitim kulturama i jezicima i svjesno je različitosti među tim kulturama, što dovodi dijete do toga da razumije i poštuje tuđu kulturu o kojoj uči. Ukratko rečeno dijete razvija interkulturalnu kompetenciju tj. svijest o postojanju različitih kultura. Biagoli (2005, prema Piršl, 2011) kaže da *"pod pojmom interkulturalnosti ne podrazumijevamo samo susret s drugim već i kvalitetno znanje o drugim kulturama koje je moguće postići kontinuiranim informiranjem i proučavanjem, sposobnošću odgajanja za različitost u različitost"*.

Osim što dijete razvija svoju interkulturalnost, učenje stranog jezika također utječe na razvoj kognicije u smislu da dijete razvija načine na koje uči te načine na koje učenju pristupa. To mu omogućava da u ranoj dobi stvori trajne učinke učenja, ne samo jezika, već i svih svojih sposobnosti koje će mu služiti i u odrasloj dobi. Kognitivni razvoj se zapravo stimulira prenošenjem koncepata i pojmova na prvi/materinski jezik koje su naučili putem drugog/stranog jezika.

U procesu ranog učenja dijete također stječe određene kompetencije poput razumijevanja, izražavanja, komunikacije i rješavanja problema što mu omogućuje da lakše vrši interakciju sa svojom okolinom (European Commission, 2011). Bihevioristička teorija tvrdi da učenje i razvoj jezika u velikoj mjeri ovisi o okolinskim činiteljima kojima je dijete izloženo (Kroll i de Groot, 2014).

Općenita prednost učenja u ranoj dobi jest ta što su djeca gotovo uvijek intrinzično motivirana da nešto usvoje i svladaju, u aktivnosti uživaju i zadovoljni su kada nešto nauče. S druge strane sporiji su i treba im određeno vrijeme da zapamte složenije strukture. No, postoje i neke prednosti učenja stranog jezika u odrasloj dobi. Za razliku od djece, starija djeca, odrasli brže uče, imaju veću razinu koncentracije i pažnje na ono što rade i o čemu uče, koriste različite načine i strategije učenja te se osim intrinzične motivacije vrlo često pojavljuje i ekstrinzična motivacija. Kod učenja stranog jezika u ranoj dobi i starijoj dobi postoje određene razlike te svako razdoblje ima svoje prednosti i nedostatke. No, ukoliko uzmemo u obzir razvojne karakteristike i činjenicu da je riječ o potpuno različitim procesima kod djeteta (usvajanje) i kod odraslog (učenje), možemo zaključiti da je uspoređivanje na ovoj razini gotovo nemoguće. Potrebno je bez obzira na navedene karakteristike, djetetu i odraslom prezentirati taj jezik i stvoriti mu mogućnost kvalitetnog učenja.

Nasuprot djece, odrasle osobe se mogu uključiti u aktivnost neovisno o tome kakva je okolina u kojoj se proces učenja odvija tj. je li im aktivnost zanimljiva ili ne, dok je kod djece upravo suprotno – prostorno-materijalno okruženje veliki čimbenik koji može potaknuti učenje ili ga prekinuti. Odrasle osobe dakle imaju već cilj kojeg žele postići i razlog zbog kojeg uče strani jezik te je kod njih je vidljivo izražena ekstrinzična motivacija, dok je kod djece ona intrinzična.

2.4 Važnost poznavanja stranog jezika

U aspektu učenja jezika bitno je naglasiti da su govor² i komunikacija³ veoma važni jer se na taj način ljudi međusobno sporazumijevaju, izmjenjuju misli, osjećaje, stavove, a poznavanjem stranih jezika moguće je povezivanje i s ljudima iz različitih kultura. Danas je već poznato kolika je potreba za poznavanjem stranih jezika te koliko to poznavanje stranih jezika omogućava uspješniju i kvalitetniju komunikaciju. Poznavanje stranog jezika nalazi se među ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje koju dijete stječe tokom života. Već spomenutu ključnu kompetenciju može se pronaći i u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014:27,28) gdje piše da *"Dijete rane i predškolske dobi strani jezik uči u poticajnome jezičnom kontekstu, u igri i drugim za njega svrhovitim aktivnostima. Za to je najprimjereniji situacijski pristup učenju, koji djetetu omogućuje upoznavanje, razumijevanje i smisleno korištenje stranoga jezika u nizu različitih aktivnosti i situacija. Poučavanje stranoga jezika ne provodi se posebno oblikovanim metodičkim postupcima, nego je strani jezik utkan u svakidašnje odgojno-obrazovne aktivnosti vrtića. Razvoju ove kompetencije pridonosi i poticanje međukulturnoga razumijevanja i komunikacije djece s drugim subjektima u odgojno-obrazovnoj ustanovi, kao i s onima izvan nje."*

Strani jezik dijete može učiti na različite načine i uz pomoć različitih materijala i poticaja. Jedan od načina učenja stranog jezika, koji će biti dalje izučen u tekstu, jest putem dramske umjetnosti.

² Jezik u akciji; djelatnost komuniciranja pomoću jezika; proces proizvodnje glasova i glasovnih kombinacija koji imaju određeno značenje

³ Proces stvaranja značenja ili proces uzajamne razmjene značenja (Bratanić, 1991:76)

3. DRAMA I DRAMSKI POSTUPCI

Drama (grč. – radnja) je, u širem značenju te riječi, naziv za skupinu književnih djela odnosno književnog roda. U tom pogledu još ju nazivamo i dramskom književnosti ili dramatikom. Drama, u užem smislu te riječi, označava književno-dramsku vrstu unutar te dramske književnosti. Zajedničkim imenom "drama" nazivamo sve tekstove koji su namijenjeni izvođenju na pozornici, odnosno drama može biti svako djelo kojoj je cilj izvedba na pozornici bez obzira na karakteristiku te drame⁴.

3.1 Obilježja drame

Drama se sastoji od dramskog teksta te vanjske i unutarnje kompozicije drame.

Dramski tekst je zapravo samo tekst kojeg izgovaraju glumci na pozornici. U njemu nema opisa scena i likova iz razloga jer je to vidljivo na pozornici. Dramski tekst sastoji se od dramskih likova/karaktera, monologa i dijaloga koje likovi izgovaraju te didaskalije. Dramski lik jest psihološki ocrtan karakter. Monolog je govor samo jednog lika u namjeri da prenese vlastita osjećanja i razmišljanja. Funkcija monologa je da dođu do izražaja razmišljanja pojedinca koja se vrlo često kose s društvenim shvaćanjima. Dijalog je razgovor dvaju likova u kojem oni izražavaju različita stajališta pri čemu opravdavaju svoje, a osporavaju tuđa viđenja i mišljenja. Izmjenom monologa i dijaloga postiže se ta dinamičnost i raznolikost između likova što je i osnovno sredstvo izražavanja autora. Izmjenom monologa, dijaloga, dramskih situacija također se postiže dinamičnost u samom tijeku radnje. Didaskalije su dijelovi teksta u zagradi koji su namijenjeni publici ili glumcima i redatelju. Dijelovi koji su namijenjeni publici najčešće sadrže tekst koji glumci izgovaraju, dok dijelovi namijenjeni glumcima i redatelju sadrže nazive likova i upute o tome što svaki glumac treba činiti.

Dramska kompozicija može biti vanjska i unutarnja. Vanjska kompozicija sastoji se od čina ili akta koji su naziv za veću dramsku cjelinu te prizora ili scene koji su naziv za manje dijelove predstave. Prizori ili scene izmjenjuju se ulaskom ili izlaskom nekog lika na pozornicu. Unutarnja dramska kompozicija odnosi se na tijek radnje od uvoda do raspleta.

⁴ Preuzeto 27.04.2022. sa [https://inet1.ffst.hr/images/50013806/Drama%20kao%20knjievni%20rod%20\(1\)\(1\).pdf](https://inet1.ffst.hr/images/50013806/Drama%20kao%20knjievni%20rod%20(1)(1).pdf)

Ona se sastoji od pet osnovnih dijelova, a to su: uvod ili ekspozicija, zaplet ili komplikacija, vrhunac ili kulminacija, preokret ili peripetija te rasplet. Uvod je dio u kojem se putem kraćeg dijaloga upoznajemo sa situacijom koja vlada na početku. Tom prikazanom situacijom objašnjava se početak radnje i okolnosti te radnje te likovi. Zaplet je dio u kojem započinje dramski sukob. U njemu se uvode motivi koji pokreću samu radnju izazivanjem suprotnosti likova što pridonosi stvaranju dramskog sukoba. Vrhunac ili kulminacija jest dio koji je prožet dramskom napetošću koja proizlazi iz dramskog sukoba. U njemu su suprotnosti na vrhuncu, ali se ne vidi mogući pravac u kojem dolazi do rješenja nekog sukoba. Preokret je trenutak u radnji koji se događa neočekivano, događa se suprotno od onoga što publika očekuje. Ovdje se radnja okreće prema pravcu razrješenja sukoba. Rasplet jest završni dio drame u kojem su razriješene sve suprotnosti (Dujmović Markusi, Rossetti-Bazdan i Močnik, 2018).

U unutarnjoj kompoziciji nalazi se nekoliko osnovnih pojmova poput dramske radnje, dramske situacije, dramske napetosti, dramskog sukoba. Dramska radnja ostvaruje se nizom i promjenom dramskih situacija. Dramske situacije su situacije koje čine odnosi među likovima koji su najčešće u suprotnosti. Dramska napetost koja se javlja kao rezultat i posljedica nekog sukoba u dramskoj situaciji. Dramski sukob je sukob koji se javlja iz suprotstavljenih odnosa među likovima i on se dalje razvija u dramskoj kompoziciji (Dujmović Markusi i sur., 2018).

Još neka od glavnih obilježja drame su da se radnja ne pripovijeda nego se odvijanje radnje postiže izmjenom već spomenutih situacija. Dakle, izostaje pripovijedanje iz opće perspektive pripovjedača i nisu potrebni opisi glumaca i scena koje se odvijaju na pozornici. Isto tako bitno obilježje jest pravilo o trojnom jedinstvu. To je klasično pravilo drame koje ističe da se radnja mora odvijati unutar tri jedinstva: vremena, mjesta i radnje. Jedinstvo mjesta određuje da se radnja odvija na istom mjestu, jedinstvo vremena određuje da se radnja odvija u istom vremenu, a jedinstvo radnje određuje da se radnja ne smije isprepletati s nekoliko usporednih radnji.

3.2 Vrste drame

Postoji nekoliko dramskih vrsta. To su: tragedija, komedija i drama u užem smislu.

Prema Dujmović Markusi i sur. (2018) tragedija je *"dramska vrsta u kojoj glavni lik posjeduje iznimno moralne i karakterne osobine, ali završava tragično zbog sukoba ideala i stvarnosti ili zbog vlastite sudbine."* Obilježja tragedije koje navode jesu: tragični junak, tragična krivnja, tragičan završetak i uzvišeni stil. Tragični junak predstavlja lika koji ima jako visoka moralna načela. On slijedi svoje ideale koji ga na kraju vode u propast. Tragična krivnja u tragediji se javlja zbog društva koje ima drugačije mjerilo nego likovi u tragediji. Likovi djeluju u skladu sa svojim moralom i načelima, no to je drugačije od društvenog viđenja i zato su proglašeni krivima. Tragičan završetak javlja se upravo zato jer su likovi dosljedni svojim načelima i time završavaju tragično. Uzvišeni stil je ukrašen govor pun različitih stilskih figura koji se razlikuje od svakodnevnog govora.

Prema Dujmović Markusi i sur. (2018) komedija je *"dramska vrsta u kojoj se na duhovit i smiješan način pokazuju neke čovjekove slabosti ili društvene pojave."* Obilježja komedije koje navode jesu: tipični likovi, jezična karakterizacija, *quid pro quo*, glazba i ples. Tipični likovi su likovi koji predstavljaju ljude iz svakodnevnog života, škrti, rastrošni, siromašni i sl. Likovi također govore jednako kao i drugi ljudi iz njihove sredine u komediji (jezična karakterizacija). *Quid pro quo* jest postupak u kojem dva ili više likova imaju različita mišljenja te dolazi do nesporazuma kojeg uočava isključivo gledatelj i time nastaje humorističan prikaz.

Prema Dujmović Markusi i sur. (2018) drama u užem smislu pred publiku stavlja dramsku radnju ozbiljnijeg tipa u kojoj se ne mogu prepoznati elementi komedije ili ih nema, ali može i ne mora završiti tragično. U drami dolazi do dramske napetosti i dramskog sukoba koji se razrješuju između komedije i tragedije.

3.3 Dramski postupci

"Dramski postupci su metode koje se koriste u dramskom odgojnom radu, a obuhvaćaju više različitih pojmova: dramske igre, vježbe i tehnike" (Vodopija, Krumes Šimunović, 2013, prema Vukojević, 2016: 27).

Stanišić (2015) za njih govori sljedeće:

- dramska igra oblik je organizirane dječje igre u kojoj svaki pojedinac ima slobodu odabira, slobodu izražavanja u pozitivnoj, opuštajućoj, sigurnoj atmosferi. Takva atmosfera djetetu omogućava učenje i oslobađanje svoji potencijala na najslobodniji i prirodni način i omogućuje mu da spontano usvaja nove spoznaje. Igra je kao takva temeljni oblik učenja za djecu.
- dramske vježbe su aktivnosti koje obuhvaćaju određene postavljene zadatke koje individua ili grupa treba ostvariti, bez ikakvog nametanja. Cilj je ostvariti zadatak u okviru vlastitih mogućnosti, ali i otkriti novu razinu svoji sposobnosti ili unaprijediti trenutne. Uz dramske vježbe kod djece se razvija i mašta. Jedna od kvalitetnijih vježbi koje se koriste jest improvizacija gdje djeca aktivno sudjeluju kroz iskazivanje osjećaja i misli, razumijevanje istih kod sebe i kod drugih, a pritom razvijaju i već spomenutu mašti, sposobnost govora, toleranciju i poštovanje prema drugima.
- dramske tehnike su *"složeniji oblici aktivnosti koji su sastavljeni od jednostavnih postupaka"* (Stanišić, 2015: 71).

3.4 Dramske tehnike

Dramske tehnike koriste se u grupnom radu s djecom ili mladima koje trebaju biti primjerene razvoju svakog djeteta, no isto tako njegovim sposobnostima i mogućnostima u okviru cijele skupine. Osim što se dramske tehnike primjenjuju u grupnom radu, one isto tako služe kao individualan pristup svakom djetetu. Na taj način kod djeteta možemo razviti potencijal za dramu, riješiti određene probleme s kojima se suočava (npr. strah, sramežljivost, razvoj komunikacijskih vještina i sl.), potaknuti razmišljanje o vlastitim obrascima ponašanja i njihovoj modifikaciji, no isto tako prepoznati osobine, ponašanja, karaktere u svojoj okolini na temelju čega dijete zaključuje o poželjnim i nepoželjnim načinima ponašanja i opet modificira svoje.

Prema Janković, Blažeka i Rambousek (2000) postoji nekoliko dramskih tehnika:

- *"Vođena fantazija"* je dramska tehnika koja služi djeci da otkriju nove spoznaje u svojoj okolini, da provedu analizu/samoanalizu spoznaja i doživljaja, a na temelju toga su u mogućnosti osvijestiti svoj unutarnji svijet. Ova tehnika može pomoći da djeca budu otvorena jedna prema drugima, da međusobno komuniciraju o svojim željama, stavovima, emocijama.
- *"Stvaranje i nadogradnja priče, predviđanje ili mijenjanje sadržaja priče"* su tehnike kojima se kod djece potiče mašta, razvoj različitih interesa i želja koje mogu podijeliti s drugom djecom. Na taj način naglasak je i na suradnji i uvažavanju tuđih ideja i kreacija.
- *"Zajednički crtež, zajedničko pisanje, stvaranje i nadogradnja scene ili skulpture, vođena improvizacija, oblikovanje prostora"* su tehnike koje služe boljem upoznavanju svakog djeteta, potiču međusobnu komunikaciju i otvaranje te jača suradnju, grupnu koheziju, stvara pozitivnu atmosferu u skupini.
- *"Pantomima, tehnike zamjene uloga, pripremljene uloge, ogrtač stručnjaka, vrući stolac, dijalog kroz uloge, dijalog sa zamišljenom osobom i scensko uprizorenje"* su tehnike koje su vrlo dobre za prepoznavanje društvenih uloga, usvajanje, a time i prihvaćanje životnih/društvenih uloga te osobina s kojima se dijete susreće u svom svakodnevnom životu, izvan konteksta vrtića. Kroz ovu dramsku tehniku dijete će moći vršiti analizu socijalnih odnosa te na taj način uočiti nekakva ponašanja, situacije koje su društveno prihvatljive.
- *"Voditelj u ulozi"* jest tehnika u kojoj voditelj (odgajatelj) preuzima ulogu kako bi usmjerio pozornost djece na neke uloge, osobine, ponašanja i njihove prednosti/nedostatke koje djeca nisu prepoznala i uočila ranije. U ovoj tehnici svako dijete jednako se motivira da sudjeluje u otvorenoj diskusiji gdje slobodno može izraziti svoje misli, stavove, osjećanja.
- *"Unutarnji monolog ili misli naglas"* jest tehnika kojom se vrši analiza uloga, odnosa, ponašanja u kombinaciji sa vanjskim dijalogom. Na taj način djeca uspijevaju prepoznati neskladna ponašanja osobe te na temelju njih zaključuju uzorke i posljedice nekih ponašanja. Osim toga to im pomaže da vide i uspoređuju tuđe i vlastite procese.

3.5 Izazovi i poteškoće pri implementaciji dramskih tehnika

Iako korištenje dramskih tehnika u odgojno-obrazovnom radu ima svoje učinke, u literaturi ipak nalazimo kako postoje određene poteškoće pri njihovoj implementaciji u rad. Matekalo, Kovač i Sarić (2020) navode da učinkovitost primjene dramskih tehnika u radu uvelike ovisi o kompetencijama onoga tko ih provodi te njihovom znanju o tome kako ih implementirati u rad i na zanimljiv način ih iskoristiti. Odgajatelj ili učitelj koji ima malo znanja o tome kako primijeniti i iskoristiti te dramske tehnike može imati negativan učinak u procesu korištenja na način da ne zna strukturirati odvijanje aktivnosti, uz što dolazi i činjenica da djeca neće biti u velikoj mjeri zainteresirana. Zbog toga većina odgojno-obrazovnih djelatnika odustaje od korištenja dramskih tehnika i uskraćuju djeci upoznavanje s novim načinom rada. Ovog problema također su se dotakli Winston i Tandy (2009, prema Matekalo, Kovač i Sarić, 2020) koji ističu da se mnogi odgojno-obrazovni djelatnici ne razumiju u dramu i njen pojam kao nastavne metode im je nejasan. Rješenje tog problema pronalazi Kavakli (2016, prema Matekalo, Kovač i Sarić, 2020) govoreći da je odgojno-obrazovnim djelatnicima potrebno vodstvo te jasne upute o tome kako uklopiti dramske tehnike u rad.

Jedan veliki problem s kojim se susrećemo danas u školama, nešto manje u vrtićima (ali i dalje postojano) jest tradicionalni način učenja i poučavanja. Neki djelatnici nisu spremni na promjene ili smatraju da trebaju uložiti previše vremena i truda u promjene, pa odustaju. A to se onda očituje i u njihovim postupcima i razmišljanju u radu koji ne idu u smjeru dobrobiti djeteta, već u njihovu osobnu. Mnogi od njih dolaze s izgovorima da nemaju dovoljno glumačkih sposobnosti ili vremena, no to ih ne sprječava da na tome samostalno porade i ponude djeci još jedno bogato iskustvo.

3.6 Pozitivni učinci uporabe drame i dramskih postupaka i tehnika

Stanišić (2015) navodi kako uporabom drame i dramskih postupaka odgojno-obrazovni djelatnici mogu stvoriti veselu atmosferu u skupini/razredu što onda pozitivno utječe i na samo dijete i njegov proces učenja. Djeca postaju emocionalno uzbuđena, a time i zaintrigirana i zainteresirana za daljnji rad, aktivnosti, događaje.

Ista autorica navodi da je proces učenja bitno organizirati kao vrstu iskustvenog učenja. Naime, djeca nailaze na mnogo podataka, informacija iz svoje okoline koje iskustveno istražuju svim svojim osjetilima. Na taj način sve prikupljene podatke analiziraju, dublje proučavaju i stvaraju sebi smislene cjeline u mozgu. Upravo dramske metode i tehnike omogućuju prednost djetetu, a to je da odgojno-obrazovne sadržaje može istražiti i povezati sa svojim osjećajima i osjetilima kojima kontinuirano stvara svoja iskustva.

Lekić i sur. (2007: 14, prema Stanišić, 2015) navodi da naučimo: *"-10% od onoga što pročitamo, 20% od onoga što slušamo, 30% od onoga što vidimo, 50% od onoga što vidimo i čujemo, 70% od onoga što izgovorimo, 90% od onoga što izgovorimo i učinimo."*

U ovoj podijeli vidimo da najveći postotak učenja kod djece odlazi na ono što oni izgovore i učine, što potkrepljuje činjenicu da dramu i dramske metode/tehnike trebamo koristiti u procesu iskustvenog i integriranog učenja. Djeca uče integrirano na način da ne fragmentiraju cjeline odnosno ne uče zasebno pjesmu, pa pokret već sve uče zajedno.

Poznato je da drama i dramske tehnike kojima se možemo koristiti u radu donose raznovrsnost i nekolicinu mogućnosti korištenja i načina rada upravo zato jer ih imamo mnogo. Potrebno je naglasiti da pri učenju stranog jezika primarno razvijamo komunikacijske vještine djeteta, no korištenjem različitih dramskih tehnika razvijamo i brojne druge stvari, kao što su: autentičnost djeteta, tečnost govora, dikcija, prepoznavanje riječi i fraza, aktivno sudjelovanje i suradnju, multi inteligenciju, socio-emocionalne potrebe i dr.

Autentičnost se razvija na način da dijete izražava vlastite stavove, misli i osjećaje s drugima u okolini pri čemu uče koristiti i strani jezik za komunikaciju. Tečnost govora razvija se na način da djeca konstantno uvježbavaju rečenice koje trebaju izgovoriti u predstavi, slušaju druge i ponavljaju ukoliko je potrebno.

Dikcija se razvija uz pomoć drame jer djeca opetovano pravilno izgovaraju riječi, a to im pomaže da postanu sigurni u sebe i da budu jasni. Prepoznavanje riječi i fraza vrlo dobro ide uz upotrebu dramskih tehnika jer dijete kontinuirano proživljava dijelove predstave, vježba i prepoznaje kada je njegov red i koja je njegova fraza za izgovoriti. Kada dijete nešto samostalno proživi i iskusi, to vrlo dobro i zapamti. Sudjelovanjem u

predstavi gdje dijete mora surađivati i vježbati s drugom djecom, izražavati osjećaje i stavove te poticati maštu, razvija se i aktivno sudjelovanje djeteta.

Kao što svako dijete bira svoj stil učenja i način izražavanja (putem jezika, matematike, glazbe), tako i svako dijete u drami može primiti jezik na sebi svojstven način. Dramske tehnike mogu biti prilagodljive i prikladne za svakoga, pa ukoliko se dijete ne želi izraziti putem jezika, može to učiniti pokretom. Ovakvim načinom rada gdje se upotrebljava drama, djeca zadovoljavaju svoje osnovne potrebe kroz pokret, razgovor, komunikaciju, maštu na temelju čega se međusobno povezuju. Pri tome se stvara pozitivna atmosfera u kojoj se djeca ne moraju sramiti ili bojati izraziti ono što žele i misle te mogu pokazati svoje potencijale.

4. DRAMA I DRAMSKI POSTUPCI U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU

Drama, zajedno sa dramskim tehnikama i dramskim postupcima, danas se često upotrebljava u radu u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Razlog tome su mnogi načini i mogućnosti rada u kojima djeca razvijaju sebe i svoje sposobnosti. Dakle, kao što je već navedeno u ovom tekstu, uporaba dramskih postupaka ima mnoge prednosti za dijete u smjeru razvijanja njegovih vlastitih kompetencija stoga se teži i njihovoj upotrebi u skupini.

Odgajatelj u svojoj skupini djeluje na indirektan i direktan način. Dramski postupci su metode kojima se odgajatelj može koristiti upravo u tom posrednom i neposrednom odgojno-obrazovnom radu u ustanovi. Posredno bi značilo da odgajatelj priprema sredinu u kojoj se djeca nalaze. Primarno radi na tome da organizira stimulativnu materijalnu sredinu na način da obogati svaki centar materijalima (referirajući se na dramu to bi uključivalo rekvizite, odjeću, lutke, maske, kostime, scenografiju i dr.) te da organizira povoljnu socijalnu sredinu na način da stvori ugodan prostor koji bi svojim rasporedom poticao i upućivao na suradnju, komunikaciju, prosocijalnu vještinu (a u sklopu drame bi poticao na aktivno korištenje prostora za glumu, stvaranje i provođenje diskusija, improvizaciju, pantomimu i upotrebu drugih dramskih tehnika i sl.). Neposredno bi značilo da se odgajatelj koristi metodama pokazivanja (različitih materijala i sadržaja za predstavu i glumu), opisivanja, objašnjavanja, komentiranja, upućivanja (kako se koristiti nekim materijalima, kako izraditi scenu, kostim, rekvizit) te postavlja poticajna pitanja (koja mu služe za otvaranje diskusija, zajedničko rješavanje problema na koje djeca u drami nailaze, poticanje korištenja jezika i praćenje jezičnih sposobnosti i dr.) (Kamenov, 1987).

4.1 Dramski postupci integrirani u radu s djecom rane i predškolske dobi

U radu s djecom rane i predškolske dobi postoji nekoliko dramskih postupaka koji se preporučaju i najčešće koriste u dramskom izražavanju. Mogu se koristiti različiti dramski postupci koji zadovoljavaju individualne potrebe djeteta. U nastavku će biti navedeni oni postupci koji se najbolje mogu integrirati u rad s djecom.

Igra uloga jest dramski postupak u kojem djeca glume priču, scenu, događaj na način da kreiraju dijalog samostalno, u paru ili grupno, bez da pamte određeni tekst ili da čitaju iz skripte s tekstom. Igra uloga može se održati na način da djeca smisle novu priču ili događaj, da glume scenu s dijalogom ili bez dijaloga ili da kompletno odglume ulogu baziranu na postojećoj priči. Na taj način odgajatelj vidi koliko je dijete usvojilo jezika iz već postojeće priče. Zafeiriadou (2009, prema Alasmari i Alshae'el, 2020) ističe da je ključno za dramu da djeca odglume ulogu (osoba, predmet, objekt) jer na taj način ona uspijevaju iskusiti znanje kroz nekoliko aspekata: psihološki, mentalni, socijalni, osobni i kroz prostornu orijentaciju. Kombinacija ovih aspekata pomaže djetetu da nauči i primijeni vještine koje će mu biti potrebne da nauči strani jezik.

Mimika jest dramski postupak u kojem djeca biraju određenu ulogu iz priče (osoba, predmet, objekt) i mora ju pokretima dočarati dok odgajateljica čita scenu. Ovaj postupak je veoma utjecajan na djetetove slušne sposobnosti jer se od djeteta očekuje da pažljivo sluša što odgajatelj čita kako bi to moglo dočarati i odglumiti. Mimika isto tako pomaže razvijanju entuzijazma i motivacije kroz učenje čineći te razvijanje paralingvistike kod djeteta. Paralingvistika jest dio ljudske komunikacije u kojoj se čovjek koristi neverbalnim znakovima, a ne verbalnim znakovima. Doughill (1987, prema Alasmari, Alshae'el, 2020) govori da, iako mimika ne uključuje verbalnu komunikaciju, ona upravlja učenjem stranog jezika kroz povratnu informaciju i diskusiju sa odgajateljem.

Simulacija jest postupak koji podrazumijeva razgovor, diskusiju o problemu s mogućnošću pronalaska problema. Radi se o interaktivnoj i interpersonalnoj aktivnosti u kojoj djeca izgovaraju pohvale, zahvale, komplimente, pozdrave, a sve u svrhu razvijanja socijalnih vještina i komunikacijskih vještina (Davies, 1990, prema Alasmari, Alshae'el, 2020).

Improvizacija je odigravanje uloge bez korištenja teksta. U ovom postupku od djece se očekuje još veća angažiranost u proizvodnji jezika upravo zato jer im je on potreban da bi odglumili scenu bez dostupnosti teksta (Alasmari, Alshae'el, 2020). Postoje dvije vrste improvizacije: spontana u kojoj odgajatelj započinje aktivnost i otvara djeci put na njeno sudjelovanje i njeno rješavanje te pripremljena improvizacija u kojoj su priča,

situacije, uloge strukturirane od početka do kraja (Davies, 1990, prema Alasmari i Alshae'el, 2020).

Dramatizirano pripovijedanje jest postupak u kojem djeca samostalno pišu dijaloge, scene ili cijelu priču. Taj postupak pripomaže djeci da poboljšaju vještinu pisanja i druge jezične vještine. Dundar (2013: 64, prema Alasmari i Alshae'el, 2020) govori: *"Pisanje scenarija pomaže učenicima da se usredotoče na registar, susjedne parove, vokabular u kontekstu i fluentnost"*

4.2 Uloga dramskih postupaka

Dramski postupci koji su bili spomenuti u prethodnom poglavlju, djetetu pomažu u razvoju njegovih vještina i kompetencija. Osim toga utječu na cjelokupni razvoj (osobni, emocionalni, socijalni) i ima benefite za dijete na način da razvija njegovu maštu i kreativnost, humor, povjerenje, komunikacijske vještine i dr.

4.2.1 Razvoj socijalnih kompetencija

Socijalnu kompetenciju moguće je definirati na mnoge različite načine, no temelj socijalne kompetencije proizlazi iz ljudskih interakcija koje su opet kao takve jedinstvene i neponovljive. Kada se kaže da je netko socijalan, to znači da je društven, da poznaje kako društvo funkcionira, njegove elemente, karakteristike tj. ukratko rečeno pojedinac poznaje pravila društvenog života i to kako se on odvija u zajednici. Riječ kompetentan znači da osoba ima sposobnost koju je razvijala i stjecala tokom svog života u određenom području, a ovdje se specifično tiče društvenog života i ostvarivanja socijalnih kontakata i odnosa (Online rječnik, 2016)⁵. Kako bi se pružila podrška za ostvarivanje potreba i djetetovih razvojnih zadataka, djetetu je potrebno ponuditi aktivnosti i radionice u kojima mogu razvijati svoje socijalne kompetencije. Takve aktivnosti mogu se organizirati u sklopu dramske umjetnosti, a Malekoff (1997, prema Žižak, 2009), kao i mnogi drugi autori, govori da kreativne aktivnosti i radionice mogu doprinijeti razvoju komunikacije između djece te razvitku osjećaja pripadnosti u skupini. Iz teksta je već poznato da drama donosi mnoge prednosti u razvoju djeteta kao individue stoga se odgajatelj ne bi trebao ustručavati implementirati dramske aktivnosti u rad jer one omogućavaju djeci da postignu pozitivne promjene.

⁵ Online rječnik (2016). Pribavljeno 31.05.2022 sa: <http://onlinerjecnik.com/>

4.2.2 Osobni i emocionalni razvoj

Implementacija drame i dramskih postupaka isto tako utječe na osobni i emocionalni razvoj i to na način da dijete ima svoju slobodu i koristi ju kao svoje pravo da izražava svoje osjećaje, stavove, mišljenja, da donosi vlastite odluke te da samostalno vrši odabir prema vlastitim preferencijama i željama. Dijete u cjelokupnom radu u dramskim aktivnostima također surađuje s drugom djecom kroz grupne i timske radove, širi svoje vidike, podržava druge i stvara u njih povjerenje. Dakle, djecu treba poticati da isto tako uče jedni od drugih i jedni sa drugima jer to potiče njihov osobni i emocionalni rast i razvoj. Emocionalni rast događa se izražavanjem emocija i stavova djeteta s drugima, dok se osobni rast očituje u razvoju tolerancije i poštivanja prema drugima, razvoju samoaktualizacije, kontrole, samokontrole, samopouzdanja i dr. (Üstundag, 1997). u osobni i emocionalni rast i razvoj može se svrstati još i razvoj empatije (suosjećanje s drugima oko sebe), samopouzdanja (kroz preuzimanje rizika pred drugom djecom, preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke, dijeljenja ideja), tolerancije prema drugima, njihovim idejama i stavovima.

4.2.3 Kreativnost

Kreativnost ima dva značenja. Kreativnost kao stvaralaštvo znači biti u mogućnosti doći do nekog novog, drugačijeg rješenja, znači biti originalan u svojim idejama i iskoristiti svoje prijašnje znanje na potpuno inovativan način. Kreativnost se također gleda kao na osobinu koja potiče stvaranje nekog produkta (Kunac, 2015, prema Čudina-Obradović, 1991). Kreativnost je jedna od važnijih elemenata koje drama u sebi ima. Dakle, putem dramskih metoda – igre, vježbe, tehnike, djetetu možemo pripomoći da razvije svoju kreativnost. Kreativnost omogućuje djetetu da na različite načine isprobava svoje postojeće znanje i to u različitim područjima učenja.

4.2.4 Humor

Dramska aktivnost prožeta je humorom, zabavom i smijehom među djecom. On pruža jednu pozitivnu i opuštajuću atmosferu koja omogućuje djeci da na prihvatljiv način iskažu svoje misli. Još jedna pozitivna strana humora jest da on omogućava djeci da pronađu komično u tragičnom i osvrnu se na neke pozitivne ishode i situacije umjesto na negativne. Na taj način šalom, osim stvaranja pozitivne atmosfere, dijete vježba i stvara pozitivan način razmišljanja u za njega teškim trenutcima. *"Humor je pronalaženje komičnog u tragičnom"* (Gazdek i Horvat, 2001).

Bokun (1977: 81, prema Matijević, 1994) govori da je *"smijeh univerzalno sredstvo komunikacije i diljem svijeta smatra se manifestacijom prihvatanja i zadovoljstva"* te da *"humor daje slobodu, a sloboda humor."*

4.2.5 Povjerenje

Povjerenje se između djece razvija kroz konstantu suradnju u aktivnostima. Djeca kroz socijalne interakcije preuzimaju mnoge rizike, eksperimentiraju, iskušavaju, vježbaju kroz dramske metode i tehnike te upravo na taj način stvaraju međusobno povjerenje. Djeca su u skupini jedno drugome otvorena i razumiju da se nalaze u procesu međusobnog učenja u kojem nema mjesta pogreškama, smijanju, zadirkivanju već je prožeto savjetima i konstruktivnim kritikama. Zato djeca uče, promatraju druge kako uče, razmjenjuju ideje pri čemu se djeca međusobno zbližavaju, stvaraju prijateljstva i osjećaju se sigurno u koraku kojeg čine.

4.2.6 Komunikacijske vještine

Komunikacijske vještine su većim dijelom u fokusu i primarno one se razvijaju kada se u radu primjenjuje drame i dramske metode. Zajedničkom komunikacijom djeca se uče razumijevanju drugih, raznim pravilima govora, načinima izražavanja putem gesta, mimika, verbalnih poruka. Već je istaknuto da djeca razvijaju tečnost govora, dikciju, prepoznavanje riječi i fraza. Ono što djetetu najviše pripomaže to je da razvijaju pozitivna mišljenja o sebi, imaju manje straha od nastupa pred drugim, razvijaju sposobnosti promatranja druge djece, rekvizita, radnje, ali isto tako i slušanje.

5. DRAMA U SKLOPU POČETNOG UČENJA STRANOG JEZIKA

Priče su važan dio djeteta i njegovog djetinjstva. Djeca se upoznaju s pričom na različite načine, bilo to kroz čitanje ili kroz medijske sadržaje. Kada se upoznaju sa pričom najbitnije jest da se dijete sa pričom sjedinjuje na prirodan način upravo zato jer se priče svojom tematikom vezuju za svakidašnje događaje i probleme ili za situacije i dijelove vezane za svijet odraslih s kojima se djeca još nisu susrela pa imaju prilike i to proučiti iz svoje perspektive. Iako upoznavanje s pričom potpomognuto čitanjem i jezičnim aktivnostima, dojam priče se dodatno može pojačati putem drame (Lo, 2001).

Dramu i dramske aktivnosti moguće je upotrijebiti u svakom odgojnom trenutku, no ako se radi o strukturiranoj aktivnosti, potrebno je djecu najprije upoznati sa radnjom priče. Na taj način mogu se opustiti, improvizirati, biti spontani, koristiti se jezikom bez da im priča predstavlja pre veliki izazov kojeg ne mogu doseći.

Kako izabrati najprimjereniju dramsku aktivnost za dijete? Odabir aktivnosti ovisi o nekoliko stvari poput: jezične sposobnosti djeteta, samopouzdanju, veličini razreda tj. broju djece, okruženju, prirodu priče i teksta. Kada govorimo o jezičnoj sposobnosti djeteta, ono se razlikuje kod djece s većom jezičnom sposobnosti i tečnošću koja se bolje nose sa improvizacijom, dok se djeca s manjom jezičnom sposobnošću koriste mimikom i vrlo često rečenice izgovaraju u zboru. Po pitanju samopouzdanja bitno je spomenuti da se od skupine do skupine razlikuju sva djeca, pa tako i njihova energija koju pružaju. Neke skupine će stoga biti aktivnije u radu i sudjelovat će u vokalnim aktivnostima, dok u drugima može vladati sramežljivost, strah od pogrešaka, zabrinutost što uzrokuje manjak sudionika. Broj djece u skupini također vrlo je važno uzeti u obzir prije planiranja i korištenja aktivnosti jer je za obradu određene priče možda potreban određen broj materijala i likova. U velikoj većini slučajeva aktivnosti se daju prilagoditi i izmijeniti. Kao i broj djece bitno je okruženje tj. prostor u kojem bi se aktivnost izvodila. Potrebno je znati kako i na koji način bi se prostor koristio kako bi ga se moglo unaprijed osigurati. Priču je također potrebno prije provođenja aktivnosti analizirati i vidjeti što iz njega proizlazi. Na taj način odgajatelj će znati je li potrebno unijeti više glume i ekspresija lica ili je naglasak na mimici, dijalogu, direktnom govoru i sl. (Lo, 2001).

Kako predstaviti dramu djeci? Dramu treba predstaviti na vrlo jednostavan način, isprva primjenjivati ne pre složene aktivnosti kako bi se moglo analizirati što djeca vole, u čemu uživaju, na koji način tome pristupaju. Kasnije zajedno sa djecom odgajatelj može nadograđivati aktivnosti na kreativan način. Odgajatelj se treba dotaknuti drame u manjoj količini kako bi se djeca na početku mogla naučiti na pokret, glumu, elemente drame, dramske tehnike, improvizaciju. Nadalje, treba se koristiti dramskim elementima pri pričanju ili čitanju priče (npr. koristiti se različitim visinama i dubinama glasa, promijeniti tonalitet glasa) te različitim rekvizitima kojima ćemo oživjeti priču (Lo, 2001).

Autorica Lo (2001) navodi nekoliko savjeta kako uspostaviti pozitivne stavove prema drami:

- "-establish a safe environment,*
- praise pupils for their efforts,*
- never force pupils to perform,*
- offer constructive feedback and do not be over critical,*
- let pupils contribute their ideas to the activity,*
- make dramatic activities a regular part of the teaching programme."*

5.1 Istraživanje priče

Autorica Lo (2001) navodi da se priča sastoji od nekoliko elemenata. To su zvuk, likovi, objekti i scena koji se isto tako mogu istražiti putem različitih dramskih aktivnosti.

Zvuk odnosno zvučni efekti koji se nalaze unutar priče ili su nadodani/izvedeni od strane djeteta/odgajatelja unose u priču živost, dušu pogotovo ako u nastajanju zvuka sudjeluju neka ili idealno sva djeca. Uloga djece u stvaranju zvuka može biti da diskutiraju koji zvuk će biti dug, kratak, visok, nizak itd. te na koji način to izvesti zajedno, a uloga odgajatelja jest ta da djeci na vlastitom primjeru pokaže kako scenu dinamično izvesti, kako popratiti ekspresijama lica da zvuk izgleda življe te kako naglasiti pauze ili pak različite emocije. Istraživanje zvuka može se odvijati u manjim grupama ili čak individualno ukoliko dijete ima samopouzdanja.

Lik ili karakter u drami jest u središtu promatranja kod djece. Naglasak može biti na monologu, dijalogu karaktera, akcijama i reakcijama, glasu, njegovom hodu, osjećajima, razmišljanjima, stavovima, iskustvima i sl. Npr. aktivnost može biti da djeca zajednički odluče koju će radnju izvoditi ukoliko se spomene ime tog lika (eng. Action symbol) ili da djeca na spomen lika iz priče zamisle i izvedu kako lik hoda (eng. Walking characters). Isto tako moguće je podijeliti djeci kartice s imenima likova, no svako ime mora biti duplo napisano. U toj aktivnosti djeca govore rečenice likova, govore njihovim glasom, hodaju kao oni, a glavni zadatak jest da prepoznaju svog para koji se može i ne mora identično ponašati (Lo, 2001: 7-8).

Objekti su važan dio cijele priče jer nam najčešće oni otkrivaju važne događaje ili te događaje uzrokuju. Objekti su vrlo često u središtu vrhunca radnje, a negdje pri kraju priče često otkrivaju zašto se baš radilo o tom predmetu ili što taj predmet skriva. Isto tako predmeti i objekti su vrlo često i oku neprimjetni detalji, pa je djecu dobro poticati na aktivno slušanje i aktivno sudjelovanje u priči. Nakon pročitane priče s djecom se možemo koristiti jednom od jednostavnijih dramskih tehnika, a to je pantomima gdje djeca mogu smisliti predmet koji će prikazati drugima putem gesti, a ostala djeca pogađaju o kojem se predmetu radi. Scena je posljednji, ali ne manje važan element u priči kojeg istražujemo putem dramskih aktivnosti. Npr. djeca mogu izraditi vlastitu scenu za dijalog koji žele odglumiti no mogu se i pripomoći ilustracijama iz knjige kako bi rekreirali scenu. Druga djeca mogu pogađati o kojoj se sceni radi na način da opisuju trenutno događanje i situacije u sceni. Ključno je za stvaranje scena da djeca mogu izabrati hoće li se koristiti dijalogima ili ne te ukoliko žele, hoće li to biti napisani dijalozi tako da ih oni moraju odglumiti ili će to učiniti spontano i improvizirati.

Svi navedeni elementi mogu se koristiti kako bi se priča istražila putem dramskih aktivnosti. Nakon što su djeca dobro upoznata sa pričom, mogu krenuti u različite, već navedene aktivnosti koje će ih potaknuti da još dublje upoznaju likove i radnju.

5.2 Oživljavanje priče

Oživljavanje priče je vrlo važan dio dramatizacije koji obogaćuje neposredni doživljaj djeteta. Djeca se mogu koristiti svojim osjetilima opipa i vida, mogu osjetiti, dotaknuti, nositi, a to im pomaže da se povežu s pričom i dobiju neko shvaćanje o njoj.

Autorica Lo (2001) navodi da možemo oživiti priču s lutkama, maskama, rekvizitima, kostimima, scenografijom.

"Svijet lutaka je svijet poezije, humora, satire, fantastike, svijet koji ne poznaje granice između ljudi, životinja, biljaka i predmeta. To je izmišljen i stiliziran svijet satkan od najtananijeg prediva – fantazije." (Pokrivka, 1985: 9). Lutka su vrlo jednostavne i poetične. One pomažu djeci da vježbaju jezik i ojačavaju ga putem opisivanja likova iz priče. Bilo bi poželjno da odgajatelj daje djetetu na izbor materijala i sadržaja za izradu samostalne lutke jer će to dijete potaknuti na aktivno sudjelovanje, na kreativnost, promišljanje, a osim toga djeca će biti zadovoljna što su izradila vlastitu lutku. Ukoliko se djeca prvi puta susreću sa lutkama, metodički je ispravno da odgajatelj pokaže model lutke djeci te da im pokaže kako napraviti lutku ukoliko ne znaju sami gdje i kako započeti. Postoji nekoliko vrsti lutaka: marionete, ginjol lutka koja se navlači na ruku i njome se upravlja, štapne lutke koje imaju dugačak štap kroz tijelo i pokreće se samo glava, ručne lutke (lutke na prstima) (Pokrivka, 1985).

Maska je rekvizit namijenjen da prekriva lice. One mogu biti dio kostima nekog lika jer na taj način reprezentiraju tog lika i ono što on u toj priči predstavlja. Maska kao rekvizit ima prednost, a to je da ih djeca izrađuju samostalno, ukrašavaju, režu, lijepo proizvoljno i time su još više zaintrigirana za dramsku aktivnost. Za odgajatelja je nužno da bude pored djece ukoliko im zatreba pomoć da izrežu adekvatan prostor za oči, nos, usta, da zavežu lastiku oko glave i sl.

Rekviziti su objekti kojima se likovi koriste u predstavi i oni mogu biti bilo koja stvar koju su djeca našla u svojoj okolini. Rekviziti pomažu da se scena ili cijela predstava odglumi do kraja. Kostimi su zapravo odjeća koju nose likovi u priči i oni su vrlo korisni jer djeca ostanu uživljena u svoj karakter do kraja predstave. Djeca isto tako mogu proizvoljno napraviti ili naći svoj kostim kako bi najvjernije dočarala lik, a isto tako postoji mogućnost da se koristi samo jedan predmet po kojem će se prepoznati o kojem se liku radi (šešir, kaput itd.)

Scenografija vjerno prikazuje okolinu u kojoj se radnja događa. Ona je ključna jer se uz pomoć nje možemo orijentirati gdje se radnja događa i što nadalje slijedi. Scenografija može i ne mora biti jednostavna. Ukoliko djeci prepuštamo na volju i maštu, scenografija se može učiniti i od namještaja koji se nalazi u prostoru skupine.

6. ULOGA ODGAJATELJA U DRAMSKIM AKTIVNOSTIMA

U odgojno-obrazovnom radu odgajatelj općenito ima vrlo veliku ulogu jer mora štiti i paziti dijete te istovremeno na adekvatan način zadovoljiti njegove potrebe. Dakle, odgajatelj u određenoj količini i mjeri ima ulogu voditelja, jednako kao i u samom procesu drame i odvijanja dramskih aktivnosti. Odgajatelj uvođenjem drame u rad primarno unosi novinu u dječje živote, stvara im izazovne situacije i događaje i potiče ih da u svim aktivnostima vezanih za dramu, aktivno sudjeluju i budu kreativni. I odgajateljeva uloga, kao i uloga djeteta, jest da da bude aktivni sudionik procesa. To se odnosi na činjenicu da odgajatelj treba pratiti dijete i njegove interese, nuditi mu materijale i sadržaje kojima će potaknuti njegov razvoj te u konačnici pratiti djetetov cjelokupni razvoj. U samom procesu odvijanja drame odgajatelj je odgovoran za dinamiku, ritam, atmosferu odgojno-obrazovne skupine, uživljava se u vlastitu ulogu te promatra djecu na izravan ili neizravan način. Uživljavanje u ulogu je vrlo važan dio tokom provedbe dramskih aktivnosti jer što se više odgajatelj uživi to će i djeca biti više posvećena zadatku, koncentrirana, a najbitnije – uživati će. Uloga odgajatelja vrlo je slična u oba procesa – odgojno-obrazovnom procesu i procesu drame.

Vrlo važna uloga je da odgajatelj bude uvijek dobro pripremljen za izvedbu dramskih aktivnosti. To zahtjeva od odgajatelja da ima širok spektar znanja, a ukoliko nema da se profesionalno ili osobno usavrši kako bi djeci taj aspekt umjetnosti mogao ponuditi. Zahtjeva određena znanja i poznavanja djetetovih karakteristika u različitoj razvojnoj dobi kako bi mogao dati primjerenu aktivnost. Isto tako mora osobno poznavati svako individualno dijete ukoliko želi ponuditi aktivnost koja će za dijete imati pozitivne ishode (npr. da će sramežljivom djetetu korištenje lutaka pripomoći da se otvori, razgovara, opusti) (Korošec, 2015).

Već je dobro poznato da Malaguzzi ističe da dijete govori stotinu jezika. Upravo zato uloga je odgajatelja da omogući sve načine na koje se djeca mogu izraziti. Postoji mnogo načina na koje se dijete može izraziti i svaki način potrebno je podjednako podržavati. Navedeno je i u Nacionalnom kurikulumu za rani predškolski odgoj i obrazovanje (2014) da *"Vrtić djetetu osigurava raznovrsne mogućnosti izražavanja i stvaralačke prerade vlastitih ideja, načina razumijevanja i doživljaja."*

U prijevodu, odgajatelj kao i cijeli vrtić, trebaju jednako poticati svu djecu da se izraze na način na koji to žele i koji je njima samima razumljiv. No, prvo je potrebno da odgajatelj prepozna, prouči djetetov jezik, vještinu komunikacije, način komunikacije kako bi mogao ponuditi još više prilika za učenje, rast, razvoj, a zatim da to njeguje i podržava.

Kako sumirati ulogu odgajatelja? Metaforom koju Edwards (1998, prema Korošec, 2015) izgovara: *"catching the ball that the children throw"*. Odgajatelj mora biti u mogućnosti uhvatiti loptu (shvatiti primarne interese djeteta) i baciti ju natrag djetetu na način da se ono s njome želi nastaviti igrati (odgovoriti na interese i potrebe i ponuditi interesantan sadržaj).

Kada se spominje uloga djeteta ona se najviše očituje u korištenju različitih materijala i sadržaja, u izražavanju svojih osjećaja, misli i potreba, u suradnji, timskom i grupnom radu s drugom djecom te otvorenom razgovoru s odgajateljem (što mu se dopada ili ne dopada, što ga još zanima i sl.).

7. ZAKLJUČAK

Učenje je zapravo vrlo teško definirati upravo zato što obuhvaća procese usvajanja različitih znanja, vještina, sposobnosti i informacija. Ono što znamo jest da je učenje vrlo složen proces u kojem dijete želi sudjelovati i sudjeluje aktivno kroz iskustva i praksu. Za dijete već dobro znamo da je ono osoba sposobna za aktivno suradničko konstruiranje svoga znanja pri čemu otkriva novine oko sebe, stječe iskustva, ima aktivan odnos prema svojoj okolini tj. vrši interakciju sa svojim okruženjem, predmetima i materijalima, ljudima i idejama. Kako bi dijete vršilo interakciju sa svojim okruženjem ključno je i stvoriti poticajno i kvalitetno okruženje u kojem ono može učiti na potpuno prirodan način.

Učenje i usvajanje stranog jezika u ranoj dobi djetetu se stvaraju mnoge prednosti: otvara mu se put ka višjejezičnosti i poznavanju različitih kultura, dolazi do razvijanja kognicije, razumijevanja, izražavanja, komunikacije, rješavanja problema, usvajanja pravilne artikulacije. Ukratko rečeno, mnogo je postojanog benefita za dijete. No, kako bi odgajatelj potaknuo razvoj svega navedenog, potrebno je djetetu pružiti različite načine učenja i to uz bogatstvo materijala i sadržaja.

Iako nam drama i dramski postupci i tehnike omogućuju izravan i neizravan rad odgajatelja s djecom u kojem se potiče razvoj stvaralaštva i kreativnosti, potrebno je istaknuti da pri implementaciji dramskog stvaralaštva postoje mnogi izazovi i poteškoće. Jedan od takvih jest da odgajatelji imaju vrlo malo znanja o tome kako primijeniti i iskoristiti dramske tehnike u radu. A učinkovitost primijene dramskih tehnika uvelike ovisi o kompetencijama odgajatelja te znanju o tome kako implementirati i na zanimljiv način iskoristiti. Zato odgajatelj treba imati kvalitetu upornosti te želju da raste i uči zajedno sa djecom, a ne da ga ne znanje pokoleba.

Na kraju je potrebno reći da odgajatelj dramu treba predstaviti na vrlo jednostavan način kako bi mogao analizirati što djeca vole, u čemu uživaju, na koji način tome pristupaju. Bez obzira na složenost dramskog djela ili složenost drame kao koncepta kojeg odgajatelj ne zna predložiti djeci, svejedno je potrebno da uloži trud. Jer, priče su važan dio djeteta i njegovog djetinjstva. Djeca se upoznaju s pričom na različite načine i pritom se sa njom sjedinjuju na sebi prirodan i jedinstven način.

8. LITERATURA

1. Alasmari, N., Alshae'el, A. (2020). The effect of using drama in English language learning among young learners: a case study of 6th grade female pupils in Sakaka City. *International Journal of Education & Literacy Studies*. Pribavljeno 25.05.2022 sa: <https://eric.ed.gov/?q=The+Effect+of+Using+Drama+in+English+Language+Learning+among+Young+Learners%3a+A+Case+Study+of+6th+Grade+Female+Pupils+in+Sakaka+City&id=EJ1246184>
2. Bratanić, M. (1991). *Mikropedagogija*. Zagreb: Školska knjiga
3. Cosar, Z., Orhan, R. (2019). Teaching Kindergarten Children English Vocabulary by Total Physical Response in Physical Education Courses. *Journal of Physical Education and Sports Management*, 6(2), 70-76. <https://nieer.org/wp-content/uploads/2020/03/8.pdf>
4. Dujmović Markusi, D., Rossetti-Bazdan, S., Močnik, V. (2018). Vremeplovom do mature. Drugo izdanje, Profil, Klett. Pribavljeno 28.04.2022., sa: <https://www.scribd.com/document/486908293/Vremeplovom-do-mature-pdf>
5. Edwards, C., Gandini, L., Forman, G. (1998). *The Reggio Emilia Approach – Advanced Reflections*. Second Edition. Pribavljeno 23.06.2022 sa: https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=VpIJWvfdIewC&oi=fnd&pg=PR5&dq=The+Hundred+Languages+of+Children+the+Reggio+Emilia+Approach+to+Early+Childhood+Education+Edwards&ots=9e7iTpGpc_&sig=ES_vQM6ykoGp5Zbu7539KexEfQI&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Hundred%20Languages%20of%20Children%20the%20Reggio%20Emilia%20Approach%20to%20Early%20Childhood%20Education%20Edwards&f=false
6. European Commission, (2011). *Language learning at pre-primary school level: making it efficient and sustainable a policy handbook*. Commission staff working paper.
7. Gazdek, M., Horvat, I. (2001). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 9 (1-2), 85-94. Pribavljeno 31.05.2022 sa: <https://hrcak.srce.hr/98966>

8. Hamers, J. F., & Blanc, M. (2000). *Bilinguality and bilingualism*. Cambridge University Press. Pribavljeno 28.04.2022 sa: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99012600.pdf>
9. Janković, J., Blažeka, S., Rambousek, M. (2000). Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 7 (2), 197-222. Pribavljeno 25.05.2022 sa: <http://hrcak.srce.hr/3732>
10. Kamenov, E. (1987.) *Predškolska pedagogija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
11. Komlenić, M. (2011). Analiza adekvatnosti definicije učenja. *Godišnjak za psihologiju*, 7(9), 8-18. Pribavljeno 28.04.2022 sa: [https://www.psihologijanis.rs/arhiva-godisnjak/godisnjak-2011-1/Godisnjak-Vol-7-No-9-\(2011\)-7-18.pdf](https://www.psihologijanis.rs/arhiva-godisnjak/godisnjak-2011-1/Godisnjak-Vol-7-No-9-(2011)-7-18.pdf)
12. Korošec, H. (2015). The child's expression and exploration of the world through drama/theater art. University of Ljubljana, Faculty of Education. Pribavljeno 31.05.2022 sa: <https://hrcak.srce.hr/file/222668>
13. Kroll, J. F., de Groot, A. M. B. (2014). *Tutorials Bilingualism Psycholinguistic Perspectives*. Psychology Press, New York and London. Pribavljeno 28.04.2022 sa: https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=44GOAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA19&dq=critical+period+hypothesis+lenneberg+1967&ots=ecwiguh4Fp&sig=yQV9SMsbQPzJU9ZV_xjJYbcpOx0&redir_esc=y#v=onepage&q=critical%20period%20hypothesis%20lenneberg%201967&f=false
14. Kunac, S. (2015). Kreativnost i pedagogija. *Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 156 (4), 423-446. Pribavljeno 23.06.2022 sa: <https://hrcak.srce.hr/166211>
15. Lamandella, J. (2006). General principles of neurofunctional organization and their manifestation in primary and nonprimary language acquisition. *Language learning*, 27(1), 155-196. Pribavljeno 24.06.2022 sa: https://www.researchgate.net/publication/229591906_General_principles_of_neurofunctional_organization_and_their_manifestation_in_primary_and_nonprimary_language_acquisition
16. Lightbown, P. M., Spada, N. (2013). *How languages are learned*. Oxford Handbooks for language teachers, fourth edition. Oxford.

17. Lo, M. (2001). Penguin Young Readers Teacher's Guide to Dramatizing Stories. Pearson Education. Pribavljeno 24.05.2022, sa: <https://www.scribd.com/doc/34422287/Teacher-s-Guide-to-Dramatizing-Stories>
18. Matekalo, I., Kovač, M., Sarić, A. (2020). Drama u nastavi Engleskog jezika. *Odgojno-obrazovne teme*, 3(5), 25-40. Pribavljeno 28.04.2022 sa: https://www.ufri.uniri.hr/files/%C4%8Dasopis/casopis_br_5.pdf
19. Matijević, M. (1994). Humor u nastavi. Zagreb: UNA-MTV d.o.o. Pribavljeno 23.06.2022 sa: file:///C:/Users/zuljevic/Downloads/pdfcoffee.com_humor-u-nastavi-knjiga-1994-pdf-free.pdf
20. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Pribavljeno 22.04.2022, sa: <https://dokumen.tips/documents/nacionalni-kurikulum-za-rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje.html?page=6>
21. Mourao, S. (2014). Taking play seriously in the pre – primary English classroom. *ELT Journal*, 68(3), 254-264. Pribavljeno 31.05.2022 sa: https://www.researchgate.net/publication/319459819_Taking_play_seriously_in_the_pre-primary_English_classroom
22. Penfield, W., Roberts, L. (1959). Speech an brain mechanisms. Princeton legacy library. New Jersey. Pribavljeno 27.06.2022 sa: <https://ereader.perlego.com/1/book/737685/1>
23. Piršl, E. (2011). Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *Pedagojska istraživanja*, 8(1), 53-69. Pribavljeno 22.04.2022 sa: <https://hrcak.srce.hr/clanak/174434>
24. Pokrivka, V. (1985). Dijete i scenska lutka. Zagreb: Školska knjiga.
25. Silić, A. (2007a). Stvaranje poticajnog okruženja u dječjem vrtiću za komunikaciju na stranom jeziku. *Odgojne znanosti*, 9(2), 67-84. <https://hrcak.srce.hr/file/33299>
26. Silić, A. (2007b). Prirodno učenje stranog (engleskog) jezika djece predškolske dobi : priručnik za profesore stranoga jezika, odgajatelje i roditelje predškolske djece. Zagreb : Mali profesor.

27. Stanišić, E. (2015). Dramske metode u nastavi Hrvatskog jezika. *Časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskog jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, 13(2), 67-77. Pribavljeno 28.04.2022 sa: <https://hrcak.srce.hr/160872>
28. Üstundag, T (1997): The advantages of using drama as a method of education in elementary schools. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Pribavljeno 31.05.2022 sa: <http://efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1182-published.pdf>
29. Valjan Vukić, V. (2012). Prostorno okruženje kao poticaj za razvoj i učenje djece predškolske dobi. *Magistra Iadertina*, 7(1), 123-132. Pribavljeno 22.04.2022 sa: <https://hrcak.srce.hr/99897>
30. Vukojević, Z. (2016). Dramski postupci u metodičkom oblikovanju nastave hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Pribavljeno 25.05.2022 sa: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6292/1/Vukojevi%C4%87,%20Zrinka.pdf>
31. Widodo, H. P. (2005). Teaching Children Using A Total Physical Response (TPR) Method: Rethinking. *Bahasa dan seni*, 33(2), 235-248. Pribavljeno 23.06.2022 sa: <https://sastra.um.ac.id/wp-content/uploads/2009/10/Teaching-Children-Using-a-Total-Physical-Response-TPR-Method-Rethinking-Handoyo-Puji-Widodo.pdf>
32. Žižak, A. (2009): Izazovi grupnog rada s djecom, mladima i odraslima u riziku. Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.